ABDELÎ

عبدلي

Güney Arabistan'da Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin federe üyesi Lehic'de yaşayan halka verilen ad.

bk. **LEHİC**
Yemen'de bir şehir ve merkezi olduğu idarî bölge.

LEHİC

(لحج)

Yemen'de bir şehir ve merkezi olduğu idarî bölge.

Bugün atlaslarda daha çok el-Havta (al-Hawtah) adıyla yer alan Lehic (Ar. Lahc), Güney Yemen'de Aden'in kuzeybatısında kıyıya yakın bir düzlük üzerinde kurulmuştur. Şehre adını veren Himyerî asıllı Lahc b. Vâil'in soyu Gavs b. Katan b. Arîb b. Züheyr yoluyla Kahtân'a ulaşır. Yine Kahtânîler'den Asbah b. Amr b. Hâris'in Asâbih adıyla tanınan ahfadı da Lehic'de yaşardı.

Yemen'in müslümanlar tarafından fethi sırasında İslâm hâkimiyeti altına alınan Lehic'de daha sonra Abbâsî Halifesi Me'mûn'un Yemen valisi Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd, Ziyâdîler hânedanını kurdu (203-402/818-1012). Bu dönemde Karmatîler şehri kısa bir süre için işgal ettiler (293/906). Ziyâdîler'in ardından Habeş asıllı köleler iktidarı ele geçirdilerse de o sırada Benî Ma'n ailesi Aden, Şihr ve Hadramut'la beraber Lehic'e de hâkim oldu. 454'te (1062) Aden'i alan Suleyhîler'den Mükerrem Ahmed, Lehic'in idaresini Zürey'îler'den Abbas ile Mes'ûd'a bıraktı (473/1080). Zürey'îler'in Lehic'deki hâkimiyeti, Eyyûbîler'den el-Melikü'l-Muazzam Turan Şah'ın Yemen'i fethine (569/1174) kadar devam etti.

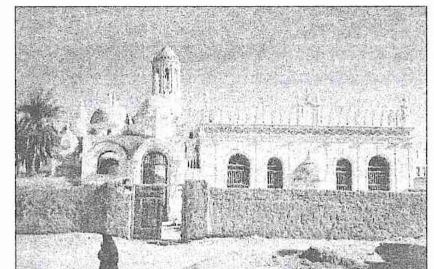
1174-1229 yılları arasında Eyyûbîler'in hâkimiyetinde kalan Lehic'de daha sonra Resûlîler (1229-1454) ve Tâhirîler (1454-1517) hüküm sürdüler. Tâhirîler'den Âmir b. Abdülvehhâb, Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye başvurarak Kızıldeniz limanlarına saldırmakta olan Portekizliler'e karşı yardım istedi. Bunun üzerine Kansu Gavri, o sırada hizmetinde bulunan Osmanlı denizcisi Selman Reis ile birlikte Hüseyin Bey kumandasında bir donanma gönderdi; Kızıldeniz'deki Kemerân adasına yerleşen Memlük ordusu erzak talepleri Âmir tarafından reddedilince onun üzerine yürüdü. Zebîd ele geçirildi ve Âmir San'a önlerinde öldürülüp Tâhirîler hânedanına nihayet verildi. Bu gelişmeler daha sonra Osmanlılar'ın bölgeyi fethine yol açtı ve çıkan karışıklarla Portekiz saldırıları üzerine Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa yetmiş altı gemiden oluşan donanmasıyla Aden'i zaptetti (1538). Osmanlılar 1045 (1635) yılına kadar bölgeyi ellerinde tuttular; bu tarihten itibaren Zeydî imamları etkili oldular. 1141'de (1729), bazı ensâb âlimlerine göre Kudâa'nın Havlân kolundan gelen Abdelî kabilesinin (Abâdil) reisi Fazl b. Ali, Zeydî imamlarına karşı bağımsızlığını ilân etti ve Lehic'i başşehir yaptı. Böylece bir asırdan uzun bir süre bağımsız yaşayacak olan Lehic Sultanlığı kuruldu.

Abdelîler'den Lehic Sultanı Ahmed b. Abdülkerîm'in (1792-1827) 1802'de İngiltere hükümetiyle bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalaması İngilizler'in Kızıldeniz'deki varlıklarına hukukî zemin oluşturdu. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi 1254 (1838) yılında Osmanlı Devleti'nin izniyle Aden'de bir ticaret merkezi kurdu. Asıl hedefleri oralarda varlıklarını kanıtlamak olan İngilizler hukukî bakımdan Osmanlı Devleti'ne tâbi, fakat fiilî bakımdan Lehic sultanına bağlı Aden'in otoritesine karışmaya başladılar ve şirketin bir gemisinin yağmalanması bahanesiyle burayı işgal ettiler. Sultan Muhsin b. Fazl (1827-1847) İngilizler'le mücadeleye girdiyse de sonuçta Aden'in kaybını önleyemedi ve işgalin ardından onlarla bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı (1839). İngilizler, Doğu Hindistan Şirketi adına imzaladıkları bu antlaşmaya göre Lehic sultanı ile haleflerine yılda 6000 riyal ödemeye söz veriyorlardı. Aden'in kaybına bir türlü razı olamayan Sultan Muhsin, İngilizler'e karşı gizlice harekete geçtiyse de başarı kazanamadı ve hânedan mensupları hariç bütün Abdelîler Aden'den çıkarıldı. Neticede Sultan Muhsin peşpeşe imzaladığı iki yeni antlaşma ile (11 Şubat 1843, 20 Şubat 1844) İngilizler'in egemenlik ve himayelerini kabullenip dışişlerinden feragatle yalnız içişlerini yürütmeyi taahhüt etti. Bundan sonra İngilizler mahallî küçük sultanlıklarla bir dizi anlaşma yaparak hepsini doğrudan kendilerine bağladılar. 1846'da Sultan Muhsin tekrar mücadeleye başladı; fakat ertesi yıl öldü ve yerine geçen büyük oğlu Ahmed (1847-1849) İngilizler'e karşı teslimiyet politikası izledi. Muhsin'in diğer oğlu Ali ise (1849-1866) babasının yoluna döndü. Fakat bağımsızlığını elde etmek için 18 Mart 1858'de yaptığı son savaşta yenildi ve mecburen o da uzlaşma yolunu seçti. Osmanlılar'ın 1873'teki Yemen harekâtı sırasında İngilizler Lehic'i işgal ettiler ve politik baskılarla harekâtın oraya kadar genişlemesini engellediler. I. Dünya Savaşı sırasında sultanın İngilizler'le iş birliği yapması üzerine Türk ordusu Lehic'e kadar geldi ve İngilizler'i şehri tahliye etmek zorunda bıraktı (1915). Osmanlılar 1918 yılına kadar burayı hâkimiyetleri altında tuttular; bu tarihten itibaren Lehic sultanları yine İngilizler'in himayesinde varlıklarını sürdürdüler.

Aden sömürgesini önce Batı Aden himayesi (Aden ve yakın çevresi) ve Doğu Aden himayesi (Hadramut bölgesi) olarak ikiye ayıran İngilizler, 1947'de bu idareleri Lehic liderliğinde birleştirip Güney Arap Emirlikleri Federasyonu adı altında bir devlet haline getirmeyi ve bu yeni Arap devletinin Arap Birliği'ne katılmasını sağlamayı planladılar. Fakat Lehic sultanı tarafından Arap Birliği'ne sunulan teklif reddedildi. 1952'de Lehic Sultanı Fazl'ın Yemen'e sığınması üzerine İngilizler kardeşi Ali'yi sultan ilân ettiler. Ancak İngilizler bölgede birleşik bir Arap devleti kurmaktan vazgeçmediler ve 1954'te yeniden bu konuyu ortaya atarak aralarında Lehic Sultanı Ali'nin de bulunduğu yirmi kadar sultanın tamamının karşı çıkmasına rağmen sonunda Güney Arap Emirlikleri Federasyonu'nu kurdurdular (1959). Bu devlet 1967'de Güney Arabistan Federasyonu'na dönüştü ve önceleri yönetime karışmayan Lehic Sultanı Fazl b. Ali federal savunma bakanı oldu. 1967'ye kadar devam eden federasyon, İngilizler'in bölgeden çekilip Güney Yemen Halk Cumhuriyeti'nin (1970'ten sonra Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) kurulmasıyla ortadan kalktı (bk. YEMEN).

Lehic günümüzde nüfusu 10.000'i biraz aşan, yeşillikler içinde küçük bir vaha şehri olmasına rağmen Aden Limanı'nı Yemen'in diğer merkezlerine bağlayan yol üzerinde bulunması sebebiyle önem taşımaktadır. Lehic'in tarihte Güney Arabistan şehirleri arasında siyasî olduğu kadar ilmî açıdan da önemli bir yeri vardır. Burada yetişen fikir ve ilim adamlarının başında edip Müslim b. Muhammed el-Lahcî, fakih İbn Mîş ve fakih Muhammed

Lehic'de bir cami

b. Saîd el-Füraydî el-Lahcî'nin adları sayılabilir. Lehic şehrinin bugün merkezi olduğu Lehic idarî bölgesi 12.766 km² genişliğindedir ve yaklaşık 400.000 nüfusa sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hemdânî, *Şıfatü Cezîreti'l-ʿArab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1974, s. 70-71, 203-205, 277-278, 343-344; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân*, V, 14; İbn Hâtim, *es-Simṭü'l-ġâli's-s̱emen fî aḫbâri'l-mülûk mine'l-Ġuz bi'l-Yemen: The Ayyūbids and Early Rasūlids in the Yemen* (nşr. G. R. Smith), London 1974-78, I-II; Emîn er-Reyhânî, *Mülûkü'l-ʿArab*, Beyrut 1929, I, 175, 183, 338-427; M. Kemâl Abdülhamîd, *el-İstiʿmârü'l-Biriṭânî fî cenûbi'l-Cezîreti'l-ʿArabiyye*, Kahire, ts., s. 11-12, 55-57, 72, 97, 99, 103, 108, 150-151, 200-213; Seyyid Mustafa Sâlim, *Tekvînü'l-Yemeni'l-ḥadîs̱*, Kahire 1963, s. 199-209; a.mlf., *el-Ves̱âʾiḳu'l-Yemeniyye*, Kahire 1982, s. 38, 331, 458, 469; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *el-Yemen ʿabre't-târîḫ*, Âbidîn 1384/1964, s. 25-26, 35; Ahmed b. Fazl b. Ali Muhsin el-Abdelî, *Hediyyetü'z-zemen fî aḫbâri mülûki Laḥc ve ʿAden*, Beyrut 1400/1980, tür.yer.; İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*, İstanbul 1980, s. 46-49, 72, 162; *The Middle East and North Africa (1984-85)*, London 1984, III, 784-787; R. N. Mehra, *Aden-Yemen*, Delhi 1988, s. 177; G. R. Smith, "Laḥc" (trc. Hüseyin Abdullah el-Ömerî), *el-Mevsûʿatü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1402/1992, II, 797-800; a.mlf., "Laḥdj", *EI²* (İng.), V, 601-602; Cengiz Orhonlu, "XVI. Asrın İlk Yarısında, Kızıldeniz'de Osmanlılar", *TD*, XII/16 (1961), s. 14-15; *Kāmûsü'l-aʿlâm*, V, 3987; Adolf Grohmann, "Lahic", *İA*, VII, 3-5; O. Löfgren, "ʿAdan", *EI²* (İng.), I, 180-182.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

LEHİSTAN

(bk. POLONYA).

LEHV

(bk. EĞLENCE; OYUN).

LEKĀNÎ, Abdüsselâm b. İbrâhim

(عبد السلام بن إبراهيم اللقاني)

Ebû Muhammed (Ebü'l-Ferec) Abdüsselâm b. İbrâhîm b. İbrâhîm el-Lekānî (ö. 1078/1668)

Mâlikî âlimi.

971 (1563) yılında muhtemelen Kahire'de dünyaya geldi. Babasının doğduğu yerleşim merkezine nisbetle Lekānî diye tanındı. Tahsilini babası İbrâhim el-Lekānî'nin ders halkasında tamamladı, onun önde gelen öğrencileri arasında yer aldı. Necmeddin Muhammed b. Ahmed el-Gaytî, Ebû Abdullah Muhammed b. Sinne ve Ebû Abdullah Muhammed Abdülkādir el-Fâsî gibi âlimlerden ders aldı (Abdülhay el-Kettânî, I, 118, 183; II, 890, 1027). Öğrenimini tamamladıktan sonra ders okutmaya ve eser yazmaya başladı. Babasının vefatı üzerine onun yerine Ezher müderrisliğine getirildi. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Ebû Sâlim el-Ayyâşî, Ebü'l-Esrâr Hasan b. Ali b. Muhammed el-Acîmî ve Ebû Âmir Ahmed en-Nefrâvî gibi isimler bulunmaktadır (Mahlûf, s. 304; Abdülhay el-Kettânî, II, 811). Abdüsselâm el-Lekānî 15 Şevval 1078 (29 Mart 1668) tarihinde Kahire'de vefat etti ve orada defnedildi.

Eserleri. 1. *İrşâdü'l-mürîd li-Cevhereti't-tevḥîd*. Babasının *Cevheretü't-tevḥîd* adlı manzum akaid risâlesine yine kendisinin yazdığı *ʿUmdetü'l-mürîd* adlı hacimli şerhin İbrâhim el-Lekānî tarafından konulmuş olan ta'liklerin müellif tarafından yeniden düzenlenmesi suretiyle meydana getirilmiş bir şerh mahiyetindedir (bk. CEVHERETÜ't-TEVHÎD). 2. *İtḥâfü'l-mürîd li-Şerḥi Cevhereti't-tevḥîd*. *İrşâdü'l-mürîd*'in genişletilmesiyle ortaya çıkan bir şerh olup Ezher'in lise kısmında ders kitabı olarak okutulmuştur. el-Emîrü'l-Kebîr es-Sünbâvî'nin *Ḥâşiye ʿalâ İtḥâfi'l-mürîd* adlı eseriyle birlikte basılmıştır (Bulak 1282; Kahire 1300, 1309). İbrâhim el-Bâcûrî (Kahire 1279) ve Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Kahire 1375/1955) bu şerhe hâşiye yazmışlardır. 3. *Fetḥu'l-mecîd li-Kifâyeti'l-mürîd fi'l-kelâm*. Ebü'l-Abbas Ahmed b. Abdullah el-Cezâirî'nin *Kifâyetü'l-mürîd fi'l-kelâm* adlı manzum akaid risâlesine Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî tarafından yazılan *el-Menhecü's-sedîd fî şerḥi Kifâyeti'l-mürîd* adlı şerh üzerine yapılmış bir şerhtir. Eser üzerine Dâvûd Ali el-Fâdıl tarafından tenkitli metin neşri mahiyetinde bir doktora çalışması yapıldığı (Rabat 1984) kaydedilmektedir (*Répertoire des thèses*, s. 13). 4. *Tervîḥu'l-fuʾâd bi-mevlidi ḫayri'l-ʿibâd*. Mevlid-i nebî konusunun tasavvufî neşve içinde ele alındığı bir eserdir. 5. *İbtisâmü'l-ezhâr min riyâżi'l-aḫbâr fî rebîʿi'l-ebrâr bi-mevlidi'l-ḥabîbi'l-muḫtâr*. 6. *Ḥüsnü'l-beyân fî tefsîri müfredâti'l-Ḳurʾân*. 7. *Muḳaddime fi'l-ʿışḳ ve'l-maḥabbe*. 8. *Muḳaddimâtü'l-fuṣûl*. 9. *ez-Zehrü'l-menşûr* (bu eserlerin nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 395-396; *Suppl.*, II, 357, 419).

Abdüsselâm el-Lekānî'nin bunların dışında şu eserlerinin de bulunduğu kaydedilmektedir: *Fetḥu'l-vaṣîd li-hidâyeti'l-mürîd*, *Ḥâşiye ʿalâ Tezkireti'l-Ḳurṭubî*, *es-Sirâcü'l-vehhâc bi-şerḥi kıṣṣateyi'l-isrâʾ ve'l-miʿrâc* (müellifin hocalarından Necmeddin Muhammed b. Ahmed el-Gaytî'nin isrâ ve mi'rac hakkındaki eserine yazılan bir şerhtir).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'ẓ-ẓunûn, II, 1501, 1539; Muhibbî, *Ḫulâṣatü'l-es̱er*, II, 416-417; Kādirî, *Neşrü'l-mes̱ânî*, II, 170-172; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 304; Serkîs, *Muʿcem*, I, 473-474; II, 1592-1593; Brockelmann, *GAL*, II, 325-326, 357, 395-396; *Suppl.*, II, 357, 419; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 284; II, 8, 172; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 216, 571; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 118, 183; II, 811, 890, 1027; *Répertoire des thèses et mémoires: 1953-1984*, Rabat 1987, s. 13; Cezzâr, *Medâḫilü'l-müʾellifîn*, III, 1417; *Mevsûʿatü aʿlâmi'l-Maġrib* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, IV, 1548-1549; Muhammed el-Beşîr Zâfir el-Ezherî, *el-Yevâḳîtü's-s̱emîne (Ṭabaḳātü'l-Mâlikiyye)*, Kahire 1420/2000, s. 149-150.

METİN YURDAGÜR

LEKĀNÎ, İbrâhim b. İbrâhim

(إبراهيم بن إبراهيم اللقاني)

Ebû İshâk (Ebü'l-İmdâd) Burhânüddîn İbrâhîm b. İbrâhîm b. Hasen el-Lekānî (ö. 1041/1632)

Cevheretü't-tevḥîd **adlı manzum akaid risâlesiyle tanınan Mâlikî âlimi.**

Mısır'da Demenhûr şehri yakınlarındaki Lekāne adlı yerleşim merkezinde dünyaya geldi. Kaynaklarda doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Oğlu Abdüsselâm'ın 971 (1563) yılında doğduğu bilindiğine göre gençlik dönemi yıllarına ait bir tahminde bulunmak mümkündür. Sûfîmeşrep bir ulemâ ailesine mensup olduğu anlaşılan İbrâhim el-Lekānî'nin tahsil hayatına dair fazla bilgi yoksa da onun Mısır'daki Mâlikî ulemâsı arasında seçkin bir mevki kazandığı, Ezher'de müderrislik yaptığı yolundaki kayıtlara ve telif ettiği eserlere bakılarak iyi bir öğrenim gördüğü söylenebilir. Lekānî'nin birçok âlimden ders aldığını belirten Muhibbî, bunlar arasında dönemin Şâfiî ulemâsından İbn Kāsım el-Abbâdî ve Şemseddin er-Remlî, Mâlikî âlimlerinden Bedreddin el-Karâfî ve Sâlim b. Muhammed es-Senhûrî gibi isimlerle tarikattaki mürşidlerinin adını zikretmiştir (*Ḫulâṣatü'l-es̱er*, I, 6-7). Onun yetiştirdiği öğrenciler içinde oğlu Abdüsselâm el-Lekānî yanında Haraşî, Şebrâmellisî, Yûsuf